

Het donkere oorlogsjaar

In de herfst van 1944 werd de elektrische stroom bij ons afgesloten. Niet omdat we de rekening niet hadden betaald, maar omdat de stroom op was. Er was niet meer genoeg brandstof om nog zoveel stroom in de centrale op te wekken, dat iedere aangeslotene volop kon worden bediend. Alleen bedrijven zoals bakkers, die noodzakelijk stroom moesten gebruiken, kregen wel stroom. En de gaarkeukens ook. Jac. Van Straaten, de dorpslectricien, die aan de Kleine Dam woonde en ook meteropnemer was van de PEN, het Provinciaal Electriciteitsbedrijf Noordholland, kwam met een loodje de kast van de hoofdmeter verzegelen.

Het bleek nu een voordeel dat ik enkele jaren daarvoor de oude Philips radio uit elkaar had gehaald, toen die doorgebrand was.

Ik had veel onderdelen bewaard, waaronder enkele spoelen van heel dun koperdraad gemaakt. Nadat mijn broers en ik voorzichtig het loodje hadden opengewrikt, konden we bij de hoofdstopkast komen waar Van Straaten de stop had uitgehaald. Een kapotte zekering, die we nog ergens hadden liggen, voorzagen we van een stukje van het dunne draad. We spanden het draadje buitenom van de pluskant, de dikke plug naar de minkant. Bij kortsluiting zou het kunnen doorbranden en zo hetzelfde doen als waarvoor een zekering is bedoeld. Zo hadden we, toen we de stop weer hadden teruggezet, toch weer stroom. Weliswaar klandestien, maar toch... .

Het was nu wel zaak, dat nog meer dan anders de ramen goed werden verduisterd, want niemand mocht zien dat we stroom aftapten. Maar verduisteren, daar waren we al jaren aan gewend. Elk raam had een rolgordijn van zwart papier en als daaroverheen de gordijnen waren gesloten, dan kwam er geen licht meer naar buiten.

Vooraf in de jaren 1941 tot 1943 waren de bezetters heel alert op zichtbaar licht. Vaak vloog er 's avonds een klein vliegtuigje laag over de huizen – de *Nachtzuster* was al gauw de naam die we aan het toestel gaven – en als die ook maar ergens licht uit een huis zag stralen, werden er meteen kogels op afgevuurd. Dat dat mensen

zou kunnen raken was iets wat de Duitsers niet interesseerde.

We hadden in die tijd natuurlijk nog niet veel elektrische apparaten in huis. De radio hadden we al in moeten leveren en van koelkasten of wasmachines was nog geen sprake. Alleen de stofzuiger moest nu in de kast blijven, want het lawaai kon tot buiten doordringen. Je kon er nooit zeker van zijn of er niet iemand was die je zou kunnen verraden!

Ook de levering van cokes of anthraciet was minimaal geworden en op de bon. Daarom verhuisden we de woonkamer naar de slaapkamer van mijn ouders op de eerste verdieping. Deze was kleiner maar er kon een klein allesbrandertje op de schoorsteen worden aangesloten. Met hout van de omgezaagde bomen uit de tuin konden we het daar in die winter redelijk op temperatuur houden. En.... we konden er koken!

Ik schat dat we een maand lang een lamp konden laten branden op de klandestien afgetapte stroom, totdat ook het laatste restje stroom werd afgesloten. Maar nu in de centrale zelf.

Toen moesten we het met kaarsen doen. Met zijn drieën, mijn ouders en ik, zaten we rond de tafel en we hadden net genoeg licht om te kunnen lezen.

Ik weet niet hoeveel boeken ik in die tijd gelezen heb. Mijn vader had drie gevulde boekenkasten in zijn studeerkamer, en wat er in stond waren niet alleen maar theologische of filosofische verhandelingen. Hij bezat de complete werken van Shakespeare, Vondel, Busken Huet, Schiller, Goethe, en veel werken van Dickens. Vooral de laatste schrijver boeide mij zeer.

Maar ook kwam ik tot de ontdekking dat boekhandelaar Hoogcarpel een uitleenbibliotheek runde. Weliswaar betrekkelijk klein, maar je kon er voor een dubbeltje een boek lenen voor een week of drie. Hij had daar alle detectives van de nu al lang vergeten Ivans in staan. Die heb ik dan ook allemaal gelezen.

De Duitsers hadden een "spertijd" ingevoerd. Na 's avonds acht uur mocht je niet meer op straat komen. Dat betekende niet dat

iedereen ook binnen bleef. Het was wel zo aardedonker dat je, op straat nog maar heel vaag de omtrekken van de huizen kon zien.

Als er geen maan was, moest je het met het licht van de sterren doen, tenzij die door bewolking ook al niet te zien vielen.

Als je de straat opging, dan was het zaak daarbij enig geluid te maken, want het was niet denkbeeldig dat je anders tegen een andere wandelaar zou opbotsen. Het is me meermalen gebeurd dat ik wel hoorde dat mij mensen passeerden, maar dat ik niet kon zien wie het waren. Dan was het wel handig als je een knijpkat bij je had. Dat was een soort zaklantaren waarbij je door een hendel in te drukken en weer los te laten een dynamo op gang bracht, die zolang hij draaide net voldoende stroom opwekte dat hij een lampje kon laten branden. Tenminste als je de hendel maar in beweging hield. De oplaadbatterij moest nog worden uitgevonden!

Gelukkig kwamen er in De Rijk weinig Duitse soldaten patrouilleren, en zeker 's nachts niet, want dan moesten zij in het donker vanuit Purmerend komen fietsen. Op fietsen met een minimum aan licht, want ook die lampen waren zo verduisterd dat er maar door een smalle streep licht op de weg viel.

De duisternis was werkelijk volkomen. Ook de lichtgloed boven bewoonde plaatsen, zoals altijd boven Amsterdam, was er niet meer. Net als de gloed van de hoogovens in Velsen. Bij helder winterweer kon je onnoemelijk veel sterren zien, veel meer dan nu aan de door ons eigen strooilicht vergiftigde hemel.

Eigenlijk kwam het er op neer dat we een paar eeuwen waren teruggestoten in de tijd. Zouden er toen ook voedselzoekende Amsterdammers door het land hebben gezworven? Hoe raar het ook klinkt, het was 's avonds niet ongezellig in onze provisorische huiskamer. De rest van het huis was steenkoud en in de meeste kamers vroom het net zo hard als buiten, maar we hadden in ieder geval een plek om weer warm te worden om die ijskoude winter van 1944-'45 door te komen.

(Eerder gepubliceerd in "Van de hoed en de rand")

